

RAZVOJ LJUDSKOG KAPITALA, NOVO BOGATSTVO NACIJE

HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT, NEW WEALTH OF A NATION

Nihada Mujić, Jelena Legčević

Pravni fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, Hrvatska
Faculty of Law, University Josip Juraj Strossmayer of Osijek, Osijek, Croatia

Sažetak

Zemlje znanja su shvatile da u budućnost mogu samo razvijajući ljudski kapital i time povećavajući bogatstvo nacije. Ovakvo promišljanje zahtijevalo je pomak od tradicionalne ekonomske misli k ekonomiji znanja. Simbolično je ljudski kapital u teorijskim i empirijskim krugovima doživio kvantni skok kada je (1991) časopis Fortune objavio naslovnicu na kojoj je lijeva i desna strana ljudskog mozga.

Da se u Hrvatskoj ne mora krenuti od početka kazuju rezultati istraživanja osječkih znanstvenika koji su, već od ranih osamdesetih pokazivali potrebu okretanja investicijskog procesa od uobičajenoga investiranja u fizički kapital prema investiranju u ljudski kapital jer je imao značajno veću stopu povrata a što je danas jedan od temeljnih postulata ekonomije znanja. Brojna su i druga istraživanja, pa i postignuća u Hrvatskoj na temu ljudskog kapitala ali su sva ta znanja povezana, eventualno na razini mreža ali ne i zajednica sa istim, razvojnim svrhama i instrumentima koji bi omogućili sagledavanje i razvoj ljudskog kapitala kao novog bogatstva nacije.

Abstract

The countries of knowledge have understood that they can step into the future only if they develop human capital, which will increase the wealth of the nation. This consideration required a shift from a traditional economic thought towards the economy of knowledge. In theory and practice human capital has symbolically experienced a quantum improvement when (1991) the journal Fortune published the image of the left and right side of human brain.

The fact that Croatia does not have to start from the very beginning is supported by research results by Osijek scientist who in the early eighties pointed out the need for the shift of the investment process from common physical capital investment towards human sources investment since the latter one offered a higher return rate, which is a basic postulate of the economy of knowledge. As for Croatia, the achievements in human capital have been significant but the knowledge is on the level of nets and not communities with the same development purposes and instruments that would enable considering the development of human capital as new wealth of nation.

1. Uvod

Društvo smo utemeljeno na mrežama, pokušamo li pobrojiti formalne i neformalne mreže u koje smo ušli jer smo to željeli, one u koje smo nesmotreno «upećani» pa i one u koje smo «bezobrazno ulovljeni», vjerojatno ćemo nakon poduzetog, a još nezavršenoga popisa odustati. Pokušamo li pak pobrojiti zajednice kojima pripadamo, popis će nam biti kratak. Živimo u vremenu širenja mreža a (p)ostajemo gladni zajednica. Da bi se zajednica osnovala i opstala ona mora imati razvojnu orijentaciju, orijentaciju na budućnost.

Ali, koliko smo pripremljeni za izazove koji dolaze? Koji nas to obrazovni programi uče budućnosti? Možemo li, kako kaže L. Edvinsson /1/, ovako «raz-obrazovani» za budućnost prihvatiti dolazeće izazove ili radnicima znanja, kada već dođu do diplome, prijeti neučinkovitost i propuštanje dobrih poslovnih prilika. Po iskustvima društava znanja, učenje budućnosti

se ne odvija niti na jednome fakultetu, ono se odvija vani, unutar industrije. Zbilja nas tjera na metamorfozu znanosti, neodložno pronalaženje modela uklapanja znanstvenoga rada u društvo kako bi znanost postala više ili manje svrsishodna, a ne gluha na društvene potrebe i zahjeve. U uvjetima informacijskog društva znanost više nije vlasništvo elite, a njen transfer obuhvaća «igrača» sposobne za prihvaćanje realizacije svojih uloga u okviru pragmatičnih pozicija koje zahtijeva institucija. Znanost sada postaje predmetom kupoprodaje i najvažnije oruđe globalne konkurentnosti a najveći potrošač znanstvene proizvodnje postaje sfera materijalnih dobara.

Sveučilišta i njihove «raz-obrazovne» programe valja rekonfigurirati kako bi odgovorila kompleksnom i promjenjivom okruženju, valja stvarati programe koji će svoje zajednice, lokalne, regionalne pa i državu u cjelini razvijati u zajednice sposobnosti. A kako je to moguće?

2. Pomak prema ekonomiji znanja

U razvoju civilizacije uočljiv je pomak kritičnog razvojnog činitelja od zemljišta u poljoprivrednom, preko kapitala u industrijskom do znanja i čovjeka kao "novog vlastodršca" u informacijskom društvu. Ekonomija znanja označila je početak kraja konvencionalne ekonomske mudrosti okrećući se od tržišta i ekonomskih dobara k pojmu neopipljive vrijednosti. Konkurentska se prednost seli od fizičkog k neopipljivom, od vidljivog k nevidljivom, od viđenoga prema neviđenome. Svi koji žele opstati moraju svladati val ekonomije znanja koji je već ovdje.

Rekonfigurirani studijski programi moraju imati sadržaje kroz koje će upoznati studente s ključnom odrednicom uspjeha i neuspjeha u poslovanju za koju danas u svijetu postoje različiti nazivi: intelektualni potencijal (intellectual potential), ljudski kapital (human capital), upravljanje znanjem (knowledge management), nevidljiva imovina (intangible assets) a kojih će, s obzirom na rastuće zanimanje za ovo područje biti još i više.

Kompleksnost, promjenjivost i neizvjesnost suvremenog svijeta trajni su izvori problema u poslovanju i samo rijetki, za to osposobljeni ljudi u njima prepoznaju šanse za razvoj. Kroz obrazovne programe treba odgovoriti kako sagledavati, pribavljati i razvijati ljudske resurse kako bi oni od ljudskog potencijala postali ljudski kapital. Tradicionalno pojašnjavanje siromaštva nedostatkom prirodnih resursa i/ili kapitalnih dobara posustaje pred rezultatima novijih istraživanja po kojima je ključni pojašnjavajući faktor nedostatak ideja i inovacija.

Većina se ekonomskih teoretičara i praktičara još uvijek fokusira na konvencionalne ekonomske mudrosti – tržište i ekonomska dobra. Teoretičari, pri tome, rezultate svojih modela koji odudaraju od očekivanih najčešće tumače kao anomalije i nastoje ih zanemariti a praktičari, u pravilu ostaju neugodno iznenađeni slabim povratom svojih uloženi sredstava. Ali «anomalija» je sve više jer je nevidljiva ruka tržišnih sila «načeta artritisom» kako kaže Brian Arthur /2/. Ekonomska se misao udaljila od stvarnosti, dakle je sve manje znanstvena. Postoji opasnost da se rigorozna ekonomska dedukcija primjenjiva u industrijskom društvu ne može dosljedno primijeniti u informacijskom društvu. Klasični Newtonov model i «čista znanost» ekonomije utemeljeni na čvrstostrukturiranim objektima i strogom determinizmu u društvenim znanostima kojima se uspješno odgovaralo problemima industrijskog društva, nedostatni su za rješavanje problema informacijskog društva/3/. Živimo u sustavu neopipljive ekonomije u kojoj je ekonomija znanja nova stvarnost. Konkurentska

se prednost seli od fizičkog k neopipljivom, od vidljivog k nevidljivom, od viđenog k neviđenome.

S otkrićima Knowledge Based Economy, umjesto dominirajućeg zakona opadajućih prinosa na scenu stupa zakon rastućih prinosa; sve manji povrat sredstava uloženi u fizički kapital preokreće se u zakon povećanog povratka sredstava kada se ona ulože u intelektualni (neopipljivi) kapital. Napokon, fizičkog kapitala i objekata u koje vrijedi investirati je sve manje a u idejama se ne oskudijeva.

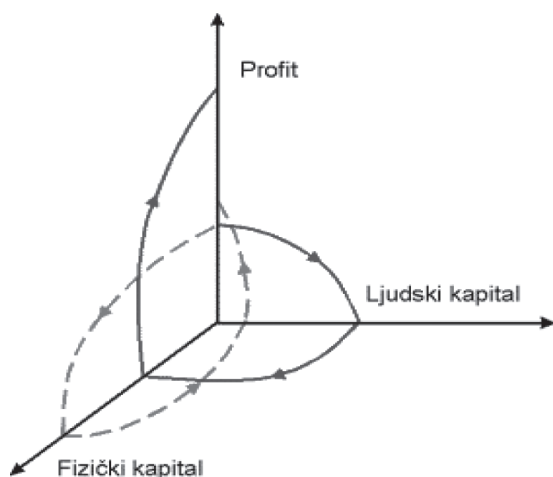
O ekonomiji znanja u svijetu se više govori i piše nakon što je časopis Fortune u rujnu 1991. objavio naslovnici na kojoj je lijeva i desna moždana polutka. Od tog prijelomnog trenutka više se razgovara, istražuje, piše. Svi zainteresirani za ekonomiju znanja vraćaju se ovome datumu i istraživanjima koja je proveo profesor Baruch Lev s njujorškog sveučilišta Stern i kojega se smatra svjetskim pionirima u izučavanju intelektualnog kapitala.

3. Rezultati i teorijska promišljanja osječkih znanstvenika

Ali, pogledajmo što se to u hrvatskoj znanosti događalo prije referentne 1991. Uobičajeno se znanost sastoji od operacija čišćenja. Eksperimentatori provode prilagođene inačice pokusa obavljenih već puno puta prije, teoretičari dodaju poneku opeku i ponešto promijene u zidu teorije.

Nova znanost se uzdiže iz one pristigle u slijepu ulicu. Revolucija često ima interdisciplinarni karakter – njena glavna otkrića nerijetko stižu od ljudi koji su odlutali izvan uobičajenih ograničenja svoga područja. Problemi koji progone takve teoretičare nisu prihvaćeni kao pravi smjerovi istraživanja, a i oni sami nisu uvijek sigurni hoće li prepoznati prave odgovore ako na njih i naiđu. Prihvaćaju rizik za svoje karijere. Uloga intelektualnog kapitala u ekonomiji – previše je apstraktna za jedne, previše eksperimentalna za druge. Otpor tradicionalnih centara pokazuje koliko je revolucionarna ta nova ekonomija. Plitke ideje lako se prihvaćaju; ideje koje od ljudi zahtijevaju preoblikovanje njihove slike svijeta izazivaju neprijateljstvo.

Već je ranih osamdesetih godina na Ekonomskom Fakultetu u Osijeku A. Lauc objavio rezultate istraživanja po kojima je stopa povrata investicija u ljudski kapital značajno veća od stope povrata sredstava uloženi u fizički kapital (Slika 1.)

Slika 1.: Investiranje u ljudski i fizički kapital

Ovi su rezultati bili točka infleksije, nakon koje su brojni suradnici A. Lauca započeli interdisciplinarna istraživanja uloge ljudskog kapitala u ekonomiji i razvoju općenito. Rezultati su publicirani u brojnim časopisima, prezentirani kroz projekte i na skupovima, objavljavani kroz magistarske i doktorske radove te knjige.

Zajedničko ovim istraživanjima je svrhovita orijentacija – orijentacija razvoju, dimenzionirana kroz efikasnost, demokratičnost i ekološku održivost - suvremeni teoretičari ekonomije znanja bi rekli orijentacija budućnosti. Ona je moguća kroz optimalnu alokaciju u resurse a to onda znači značajno veća ulaganja od dosadašnjih u ljudski kapital jer on ima veću stopu povrata od ulaganja u fizički kapital.

U okviru ljudskog kapitala uočena je, i kroz brojna istraživanja potvrđena značajnost sljedećih dimenzija:

- emocionalne
- motivacijske
- znanja i
- komunikacijske, a kroz rezultate daljnjih istraživanja model je upotpunjen
- moralnom dimenzijom.

“Kad se na tehničkim, ekonomskim i pravnim fakultetima bude više učilo iz drugih dvaju područja, otvorit će se šanse za timski rad. Samo timskim radom inženjeri, ekonomisti i pravници mogu uspješno rješavati probleme koje imamo. Učenjem stvaramo sami sebe, učenjem stječemo sposobnosti učiniti nešto što prije toga nismo mogli, učenjem produbljujemo naše mogućnosti stvaranja da budemo dio generativnog procesa života. Ključno je pitanje kako se što bolje i više samoproduzvesti

u stvaralačke subjektivite, a to znači kako se samoodgajati, samoobrazovati, samoorganizirati, odnosno kako se razviti u samoreferentna bića.” /4/ Lauc također smatra da što bude više menagera koji će znati motivirati suradnike za timski rad na projektima, to će cijeli proces ići bolje i brže, jer će se buđenjem samoaktualizacije kod članova timova razviti potreba za relevantnim znanjima u svrhu ostvarenja “zero defect” i “just in time” proizvodnje. Nakon ovladavanja psihološkim i tehnološkim znanjima mnogo će se lakše ovladati ekonomskim znanjima u svrhu optimalnog alociranja u resurse, a tu je najvažnije knjižiti ljudski kapital jer on mora u našim bilancama biti veći od trajne imovine. Sve to govori da stvaranje bogate i sretne Hrvatske zahtjeva angažiranje svakog pojedinca bez obzira na to koji posao obavlja, a ukoliko se to ostvari, osobni će razvoj uz autopoietični pristup rezultirati organizacijskim, ekonomskim i kulturnim razvojem cijele zajednice.

4. Neka svjetska promišljanja

Do sličnih zaključaka dolaze i brojni znanstvenici ekonomije znanja poput Romera koji pridaju veće značenje znanju i tehnologiji te tvrde da stope povrata na fizički kapital djeluju po zakonu opadajućih prinosa, dok stope povrata u ekonomiji znanja i na ljudski kapital rastu i djeluju po zakonu rastućih prinosa. Obilježje znanja da nadograđuje samo sebe jer što više znamo svjesniji smo svog neznanja, dovodi do poboljšanja sposobnosti pojedinaca te povećanja blagostanja i vrijednosti u društvu, odnosno do povećanja nacionalnog bogatstva. Romer kaže da je znanje čimbenik proizvodnje, poput fizičkog kapitala, radnika i sirovina (ali s jačim ponderom op. autora).

Prema teoriji novog ekonomskog rasta ekonomski rast neće generirati samo dodani rad i kapital, već nove i bolje ideje uključene u tehnološki progres. Milijuni malih otkrića i inovacija, u kombinaciji s nekoliko strateških inovacija, poput onih koje su definirale Kondratjevleve tehnološke valove (parni stroj, proizvodnja čelika, korištenje potencijala električne energije, procesiranje i korištenje informacija) dovode do razvojnih skokova. Nužni preduvjet za tehnološki progres i ekonomski rast je da proces tehnoloških otkrića bude podržan od znanstvenih institucija koje moraju biti tijesno povezane sa institucijama tržišta jer samo zajedno mogu generirati vrlo visoke povrate. Romer smatra kako je za održivi ekonomski rast također nužno restrukturiranje znanstvenih institucija i sustava obrazovanja, poglavito visokog, u kojem nisu dovoljno prepoznate prednosti konkurencije između institucija, te je mali broj znanstvenika i istraživača

organiziranih u privatnim institucijama još uvijek u sjeni monopola javnih institucija.

Procjenu očekivane stope povrata na investiciju u ideju ili inovaciju vrlo teškom čini svojstvo novih ideja da se u sličnome obliku mogu pojaviti u isto vrijeme na različitim mjestima. Sljedeću poteškoću kako primjećuju Nerdum i Erikson /5/, čini vrijeme koje investitor u ljudski kapital treba čekati do ostvarivanja povrata uloženi sredstava jer s povećanjem vremena raste i očekivanje povećanih zarada.

Cantrell, Benton, Laudal i Thomas /6/ testirali su svoju shemu razvoja ljudskog kapitala koja se, u grubo, sastoji od tri razine: kreiranja strategije razvoja ljudskog kapitala u skladu s poslovnom strategijom, osiguravanja podržavajuće radne okoline te razvijanja zaposlenika koji su spremni na učenje na više od 60 poduzeća gdje su rezultati pokazali kako su se financijski rezultati znatno poboljšali unaprjeđivanjem procesa ljudskog kapitala. Kako su poduzeća prelazila iz jednog koraka njihove sheme u drugi pokazivalo se djelovanje ljudskog kapitala, odnosno godišnja stopa povrata investirano kapitala u poslovnim operacijama dioničara i kreditora poboljšala se za 10 do 15 posto. Istraživanje je pokazalo da poduzeća koja razvijaju svoj ljudski kapital imaju bolje financijske rezultate od onih koje to ne čine. Shema rezultira otkrićem da gospodarski subjekti trebaju identificirati potražnju za učenjem i treningom i osigurati da manageri više rade sa svojim zaposlenicima kao učitelji i mentori te da s njima razvijaju plansko učenje.

Snell, Lepak i Youndt /7/ istražujući dolaze do modela različitih oblika ljudskog kapitala prema jedinstvenosti i strateškoj vrijednosti za poduzeće.

Vrijedno je u razvoju ekonomije znanja spomenuti istraživanja koja su proveli Chen i Lin /8/ iz kojih je rezultirala shema klasifikacije troškova ljudskog kapitala. Oni daju alternativni način mjerenja i otkrivanja ljudskog kapitala u financijskim izvještajima. Shema definira klasifikaciju ljudskog kapitala unutar gospodarskog subjekta, odvaja investicije poduzeća u ljudski kapital u skladu sa razvojem troškova ljudskih resursa, izolira ljudski kapital od troškova te, konačno, pridonosi otkrivanju ljudskog kapitala u financijskim izvještajima. Kako bi se odredile investicije poduzeća u ljudski kapital i koristi od tih investicija, autori kroz *jedinstvenost (posebnost)* zaposlenika i njihovu *vrijednost* traže optimalnu kombinaciju koja će značiti visoku vrijednost i visoku jedinstvenost investicije u ljudski kapital. Taj tip ljudskog kapitala ima ključne sposobnosti i vještine te daje poduzeću kompetitivne prednosti koje drugi gospodarski subjekti ne mogu koristiti.

Ekonomska teorija transakcije troškova tvrdi kako će gospodarski subjekti radije zaposliti nove zaposlenike izvana koji imaju potrebne sposobnosti i vještine nego trenirati postojeće djelatnike. Teorija ljudskog kapitala veliki naglasak stavlja na treniranje i učenje zaposlenika pomoću kojih djelatnici razvijaju svoje sposobnosti i vještine potrebne poduzeću. Teorija bazirana na resursima poduzeća brani tezu kako razvoj zaposlenika i njihovih vještina mora proizići iz internog razvoja cijelog gospodarskog subjekta, dok rukovodstvo poduzeća treba investirati u najtalentiranije zaposlenike.

Kako u tradicionalnom računovodstvenom sustavu imamo dobro opisan financijski kapital a gotovo nikako opisan nevidljivi intelektualni kapital, istraživanja koja su proveli Chen i Lin su još vrjednija. Tradicionalni računovodstveni model sačinjen je još po dvojnem knjigovodstvu fra Luce Paciolia (1447.-1514.) i on ne identificira i ne bilježi ljudski potencijal, niti strukturni kapital, ne vrednuje ni ljudsku maštu. Stoga ne čudi da se tržišna vrijednost tvrtki čije se poslovanje temelji na znanju, samo svojim manjim dijelom, po nekim procjenama samo jednom sedminom /9/, može objasniti financijskom vrijednošću tvrtke. Navode se primjeri tvrtki poput Microsofta čija je tržišna vrijednost 30 puta veća od računovodstvene. I u Republici Hrvatskoj smo mogli svjedočiti procjenama tržišne vrijednosti tvrtki iznad njihove računovodstvene vrijednosti, samo što smo povedeni tradicionalnim računovodstvenim sustavom skloniji to protumačiti tranzicijskom malverzacijom nego vrijednošću neopipljivog – ljudskog kapitala te tvrtke.

Mjerljivosti utjecaja intelektualnog kapitala pridonijeli su i Chen, Zhu i Xie /10/ koji su kreirali model mjerenja i sustav kvalitetnog i preciznog određivanja intelektualnog kapitala kako bi poduzeća imala dobar alat za upravljanje svojim intelektualnim kapitalom. Temeljen na nekoliko modela mjerenja intelektualnog kapitala zapadnih znanstvenika, model spomenutih autora intelektualni kapital klasificira unutar ljudskog kapitala, strukturalnog kapitala, inovativnog kapitala i kapitala potrošača. Kroz svoju empirijsku studiju, navedeni su autori otkrili i dokazali značajnu povezanost između vrijednosti sva četiri elementa intelektualnog kapitala nekog poduzeća kao i povezanost između elemenata intelektualnog kapitala i poslovnih rezultata koje gospodarski subjekt ostvaruje.

Analizirajući utjecaj ljudskog kapitala na stupanj razvijenosti zemalja svijeta u svome doktorskom istraživanju Ž.Požega /11/ rekapitulirajući rezultate svjetskih istraživanja navodi «Sianesi i Reenen u svom istraživanju /12/ analiziraju output kao BDP per capita zemalja svijeta u promatranoj godini ili

kao stopu rasta BDP-a per capita zemalja svijeta u promatranom razdoblju. Analiza se odnosi na određivanje dijela outputa koji se odnosi na ukupni čimbenik produktivnosti i mjereni input, kako fizički kapital, tako i ljudski kapital. Njihova studija, identično kao i rezultati istraživanja na istom uzorku Jorgensona i Fraumenia, pokazuje kako investicije u fizički i ljudski kapital objašnjavaju 83 posto ekonomskog rasta SAD-a između 1948. i 1986. godine, od čega na ljudski kapital otpada 61 posto ekonomskog rasta. Autori također metodološki izvode kako se razlike u međunarodnim outputima ili razlike u stopi rasta prihoda mogu objasniti u postotku od preko 60 posto razlikama u produktivnosti. Mankiw, Romer i Weil u svojoj analizi razlika u outputu po radniku 98 zemalja svijeta u 1985. godini dobili su kako 78 posto objašnjavaju fizički i ljudski kapital, od čega ljudski kapital 49 posto, Hall i Jones promatrali su razlike u outputu po radniku 127 zemalja svijeta u 1988. godini te ustanovili kako 39 posto tih razlika objašnjavaju fizički i ljudski kapital, od čega 22 posto ljudski kapital, dok su Klenow i Rodriguez dokazali kako 90 posto razlika u outputu po radniku 98 zemalja svijeta u razdoblju od 1960. do 1985. godine ljudski kapital objašnjava u od dva do četiri puta većem omjeru u odnosu na fizički kapital. Barro u svom istraživanju utjecaja obrazovanja na BDP per capita dokazao je kako povećanje stope upisanih u primarno obrazovanje od jedan posto donosi 2,5 postotno povećanje stope rasta BDP-a, dok povećanje stope upisanih u sekundarno obrazovanje od jedan posto donosi 3 postotno povećanje stope rasta BDP-a. Levine i Renelt dobili su kako primarno obrazovanje donosi 3,17 posto, sekundarno 2,5 posto, a tercijarno 3,71 posto povećanje stope rasta BDP-a, Murphy, Schleifer i Vishny za primarno obrazovanje 2,2 posto povećanje stope rasta BDP-a, Hanushek i Kim za sekundarno obrazovanje 3,6 posto povećanje stope rasta BDP-a, Gemmel za primarno obrazovanje 2,68 posto, sekundarno obrazovanje 1,09 posto, a tercijarno obrazovanje 5,89 posto povećanje stope rasta BDP-a, Judson za sekundarno obrazovanje 1,5 posto povećanje stope rasta BDP-a, Benhabib i Spiegel za tercijarno obrazovanje 12 do 17 posto povećanje stope rasta BDP-a, dok de la Fuente i Domenech za prosječno obrazovanje 3 posto povećanje stope rasta BDP-a, te, naposljetku, Bassanini i Scarpetta za prosječno obrazovanje 6 posto povećanje stope rasta BDP-a.

Smith smatra obrazovanje i učenje investicijom u ljudski kapital, Marshall od svih vrsta kapitala najvrednijim upravo ljudski kapital, Fisher posebno naglašava ljudski kapital kada analizira kapital i stope povrata, dok su Schultz i Mincer ljudski kapital smatrali nezavisnom kategorijom

kapitala. Blaug, pak, ljudski kapital klasificira u šest kategorija, formalno obrazovanje, poslovni treninzi, stjecanje informacija, traženje posla, migracije posla i ulaganje u zdravlje.

Prema Perez-u i Pablos-u, /13/ u novoj ekonomiji 21. stoljeća postizanje održive kompetitivne prednosti zavisi o sposobnosti poduzeća da razvija resurse utemeljene na znanju. Autori predlažu postizanje konkurentnosti svakog poduzeća razvijanjem tri različita područja istraživanja, managementa znanjem, intelektualnog kapitala i strateškog managementa ljudskim resursima.»

Prema Brooks i Nafukho, /14/ relacije između razvoja ljudskih resursa, socijalnog kapitala, emocionalne inteligencije i organizacijske produktivnosti karakterizira visoka pozitivna korelacija. Međusobni utjecaj navedenih varijabli spomenutisuautori konceptualizirali kroz integrirani model koji ilustrira povezanost između razvoja ljudskih resursa, socijalnog kapitala, emocionalne inteligencije i organizacijske produktivnosti sa unutrašnjim i vanjskim čimbenicima okoline.

Doista inovacije, pa i u znanosti, u isto vrijeme i sličnom obliku dolaze na različitim mjestima. Teorijska promišljanja i rezultati istraživanja onoga što sudionici istih pokušavaju nazvati «Osječkom školom» postojali su davno prije referentne 1991. godine. Što je to nedostajalo za uspostavljanje saveza teorije i prakse?

Istražujući svjetska promišljanja i rezultate uočljivo je kako «Osječkoj školi» nedostaje dimenzija socijalnog kapitala. Ona je djelomično proučavana i istraživana kroz komunikacijsku dimenziju ali tu je bio veći naglasak na interdisciplinarne i multidisciplinarne timove, zakonitosti ponašanja, prijenos informacija i sl.

Socijalni kapital koji je prema Bourdieru, /15/ ukupnost aktualnih i potencijalnih resursa koji su povezani s posjedovanjem trajnih mreža više ili manje institucionaliziranih odnosa preko međusobnih poznanstava; ili socijalni kapital kako ga definiraju Adler i Kwon kao kapital odnosa između individualaca i organizacija koji olakšavaju aktivnosti i stvaraju vrijednost; ili socijalni kapital prema Nahapietu i Ghoshalu koji uključuje tri dimenzije, strukturalni socijalni kapital (mreže između zaposlenika), relacijski socijalni kapital (kvalitetu mreža) te kognitivni (razmjer između sustava nagrađivanja zaposlenika i sustava vrednovanja njihovih mreža) nije bio obuhvaćen istraživanjima.

Wallis, Killerby i Dollery /16/ u svojim su istraživanjima došli do zaključka kako socijalni kapital na visokoj razini, povjerenje i stvaranje osobnih i poslovnih mreža doprinosi znatno ekonomskom razvoju te da socijalni kapital može

rezultirati i dati svoj doprinos u akumulaciji različitih vrsta kapitala, poboljšanju vještina, inovacijama, transferu informacija i tehnologije, reduciranju transakcijskih troškova itd. Također, socijalni kapital može znatno olakšati upravljanje, povećati investicije, smanjiti socijalne troškove kriminala, korupcije i drugih oblika nekooperativnih ponašanja. Suprotno tome, niska razina socijalnog kapitala može limitirati ekonomske aktivnosti, smanjiti razmjenu ideja te, naposljetku, dovesti do manjih stopa povrata.

Brojni autori danas naglašavaju da socijalni kapital i međusobni odnosi imaju pozitivan efekt na ekonomske transakcije, proizvodnju, povjerenje i spremnost preuzimanja rizika. Koristi od socijalnog kapitala uključuju smanjenje troškova transakcija jer olakšava kooperaciju s poslovnim klijentima i koordinaciju poslovnih procesa, poboljšava pregovaranje, a smanjuje broj poslovnih pritisaka, netočnih informacija i nepotrebne birokracije.

Možda je socijalna dimenzija u osječkim istraživanjima nedovoljno naglašena jer su započela (1976.) u vrijeme socijalističkog političkog ustroja i društvenog vlasništva pa je ova dimenzija bila pod okriljem države!? Promjenom gospodarskog i političkog ustroja, u vremenu koje se prije moglo nazvati turbulentnim nego tranzicijskim, počelo se sa istraživanjima koja sada donose rezultate.

Brojni su istraživači u Hrvatskoj koji se u zadnji petnaestak godina bave istraživanjem ljudskog kapitala, ali znanje koje trebamo za uključivanje u globalnu ekonomiju u kojoj ćemo na najbolji način stvarati novu vrijednost ali i dijeliti ograničene pričuve, treba doći iz zajednica znanja. Mreže onih koji znaju samo su nužna ali ne i dovoljna pretpostavka. Zemlje koje su razumjele da za razvoj trebaju osim financijskog i ljudski kapital već su se otisnule u budućnost. To su ekonomije znanja poput Švedske, Danske, Nizozemske, sve više Izraela, Singapura. Sve zemlje s OECD-ove bodovne liste nacija ekonomije znanja u svome državnom ustroju imaju partnera za stvaranje operacijskog okruženja, infrastrukture i strukturnog kapitala za stvaranje budućeg bogatstva – ljudskog kapitala.

5. Zaključak

Specijaliziranjem stručnjaka različitih profila za koordinaciju i harmonizaciju ljudskih resursa te njihovim osposobljavanjem za efikasno planiranje, organiziranje, koordiniranje i upravljanje javnom upravom i gospodarskim subjektima moguće je ostvariti značajan doprinos razvoju.

Na razvoj ljudskog kapitala valja gledati kao na razvoj novog bogatstva nacije. Sagledavanjem slabosti i vrlina ovoga resursa stječu se pretpostavke

za restrukturiranje obrazovnih programa i, kako se to popularno kaže navigaciju ekonomijom znanja. Za potpunije razumijevanje ekonomije znanja valja prihvatiti da «prijelaz s industrijskog na informacijsko društvo karakterizira brz rast neopipljivih dobara, dok se ekonomska i socijalna aktivnost i dalje većinom uzda u fizičku i opipljivu robu (glad za opipljivim vrijednostima znakovita je za sve tranzicijske zemlje, op. autora). Odnos između to dvoje mora se definirati i izmjeriti». /17/

Svrhovita orijentacija na budućnost, dimenzinirana kroz stvaranje efikasne i učinkovite, humane i pravične zajednice u ekološki održivom okružju uz kvalitetnu pravnu regulaciju omogućit će uključivanje Hrvatske u europske (i svjetske) integracije. Kritični činitelj za to je čovjek sa svojom motivacijom, emocijama, moralom, znanjem i komunikacijama te socijalni kapital zajednice. Svakako su za kvantni skok Hrvatske prema ekonomiji znanja potrebne zajednice znanstvenika (samo mreže više nisu dovoljne) i svih kojih se razvoj tiče a koji bi bili u stanju osmisliti nacionalni navigator znanja. I vlastitih i svjetskih iskustava od kojih se može krenuti ima dovoljno. Prihvati li se za početak da je vjernost u znanosti opasan blagoslov i da drukčije mišljenje nije hereza čak i kada dođe u nezrelo vrijeme, napravljen je ključni korak.

Bilješke

- /1/ Edvinsson, L.: Korporacijska longituda, Differo, Zagreb, 2003.
- /2/ Kurtzman, J.: Intervju s W:B: Arthurom (An interview W. Brian Arthur), Strategy & Business, druga četvrtina 1998.
- /3/ Kada pokušamo kauzalnim modelima odgovoriti na probleme informacijskog društva, dolazimo u istu paradoksalnu situaciju u kojoj su bili i fizičari kada su atomske događaje pokušavali opisati terminima klasične fizike. Svaki puta kada su fizičari u nekom atomskom eksperimentu postavljali pitanje prirodi, ona im je odgovarala paradoksom, i što su oni više nastojali razjasniti situaciju, paradoksi su bili oštriji. Trebalo je mnogo pokušaja i pogrešaka da shvate kako paradoksi pripadaju samoj strukturi atomske fizike i da se oni javljaju svaki puta kada se atomski događaji pokušavaju opisati terminima tradicionalne fizike. Tek kada su ušli u «duh kvantne fizike», fizičari su počeli postavljati prava pitanja i dobivati odgovore bez proturječnosti. Nakon toga je mogla uslijediti i matematička formulacija kvantne teorije.
- /4/ Prilagođeno prema Lauc, A., "Metodologija društvenih znanosti", Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet u Osijeku, Osijek, 2000., str. 432.
- /5/ Prilagođeno prema "Journal of Intellectual Capital", Nerdrum, L., Erikson, T., "Intellectual capital: a human capital perspective" Emerald Group Publishing Limited, 2/2001.
- /6/ Prilagođeno prema "Strategy & Leadership", Cantrell, S., Benton, J. M., Laudal, T., Thomas, R. J., "Measuring the value of human capital investments: the SAP case", Emerald Group Publishing Limited, 2/2006.
- /7/ Prilagođeno prema "Journal of Knowledge Management", Perez, J. R., de Pablos, P. O., "Knowledge management and organizational competitiveness: a framework for human capital analysis" Emerald Group Publishing Limited, 3/2003.

- /8/ Prilagođeno prema "Journal of Intellectual Capital", Chen, H. M., Lin, K. J., "The role of human capital cost in accounting", Emerald Group Publishing Limited, 1/2004.
- /9/ Lev, Baruch, govor na Sveučilištu u New Yorku, Konferencija o neopipljivom kapitalu, svibanj 2001. prema Edvinsson, L.: Korporacijska longituda, Differo, Zagreb, 2003.
- /10/ Prilagođeno prema "Journal of Intellectual Capital", Chen, J., Zhu, Z., Xie, H. J., "Measuring intellectual capital: a new model and empirical study", Emerald Group Publishing Limited, 1/2004.
- /11/ Požega, Ž.: Analiza utjecaja ljudskog kapitala na stupanj razvijenosti zemalja svijet, doktorska disertacija, Osijek, 2007. str.56-57.
- /12/ Prilagođeno prema "Journal of Economic Surveys", Sianesi, B., Reenen, J. V., "The returns to education: Macroeconomics", Emerald Group Publishing Limited, 2/2003., str. 41.
- /13/ Prilagođeno prema "Journal of Knowledge Management", Perez, J. R., de Pablos, P. O., "Knowledge management and organizational competitiveness: a framework for human capital analysis" Emerald Group Publishing Limited, 3/2003.
- /14/ Prilagođeno prema "Journal of European Industrial Training", Brooks, K., Nafukho, F. M., "Human resource development, social capital, emotional intelligence", 2/2006., Emerald Group Publishing Limited.
- /15/ Prilagođeno prema "Journal of Management Studies", Arregle, J. L., Hitt, M. A., Sirmon, D. G., Very, P., "The Development of Organizational Social Capital: Attributes of Family Firms", Emerald Group Publishing Limited, 01/2007., str. 21.

- /16/ Prilagođeno prema "International Journal of Social Economics", Wallis, J., Killerby, P., Dollery, B., "Social economics and social capital", Emerald Group Publishing Limited, 3/2004.
- /17/ EPISS – Europski plan za istraživanja u službenoj statistici, Europska zajednica, 2000. prema Edvinsson, L.: Korporacijska longituda, Differo, Zagreb, 2003.

Literatura

1. Blanchard, K.: Moć etičkog poslovanja, Horvat Elektronika, Zagreb 1990.
2. Collins, E.G.C., Devanna, M.A.: Izazovi menadžmenta u XXI stoljeću, Mate, Zagreb, 2002.
3. Champy, J.: Reengineering Management, Harper Collins Manufacturing, Glasgow, Great Britain, 1995.
4. Goleman, D.: Emocionalna inteligencija, Mozaik knjiga, Zagreb, 1997.
5. Kamp, D.: Menadžer 21. stoljeća – tehnike rukovođenja za novi milenij, MEP Consult, Zagreb, 2000.
6. Landes, D.S.: Bogatstvo i siromaštvo naroda – zašto su neki tako bogati, a neki tako siromašni, Masmedia, Zagreb, 2003.
7. Lauc, A.: Metodologija društvenih istraživanja, Osijek 1998.
8. Nordstrom, K.A., Ridderstrale, J.: Fanky business – kapital pleše samo s darovitima, Differo, Zagreb, 2002.
9. Senge, P. M.: Peta disciplina, Mozaik knjiga, Zagreb, 2001.